

PIOELLEC
Proposta per a la Igualtat
d'Oportunitats Educatives a través
d'un Lleure Ecosocial i Comunitari

MARINA ELIAS
ARNAU PALOU

Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona
Grup de Recerca CRIT: Creativity, Innovation and Urban Transformation
Desembre del 2022

Títol: PIOELLEC Proposta per a la Igualtat d'Oportunitats Educatives a través d'un Lleure Ecosocial i Comunitari

Autors: Marina Elias Andreu i Arnau Palou Fons

Disseny i coordinació del projecte: Marina Elias Andreu

Realització del treball de camp: Arnau Palou Fons

Facultat d'Economia i Empresa – Avinguda Diagonal 690
08013-Barcelona
Universitat de Barcelona

ÍNDIX

Presentació.....	4
1. Introducció.....	4
2. Desigualtats en el rendiment acadèmic.....	5
a) Nota a 4rt i com determina les decisions.....	5
b) Factors influents en el rendiment acadèmic.....	5
c) Resultats de notes per dades sociodemogràfiques.....	5
d) Resultats de notes per districte.....	7
3. Desigualtats en les trajectòries educatives.....	8
a) Incidència de la nota i efecte compensació.....	8
b) Resultats trajectòries educatives per dades sociodemogràfiques.....	9
c) Resultats trajectòries educatives per districte.....	9
El territori com a oportunitat educativa.....	12
a) Segregació urbana- segregació escolar.....	13
1. El temps en el lleure de tarda.....	14
2. Activitats per abordar la crisi ecosocial.....	18
6. Metodologia.....	19
7. Estudi de cas: Barri de Bon pastor.....	20
8. La proposta PIOELLEC.....	25
Bibliografia.....	28

PRESENTACIÓ

L'informe que es presenta a continuació planteja una anàlisi de diversos aspectes educatius, com són les desigualtats en els resultats acadèmics (rendiment i trajectòries educatives), la segregació escolar, les oportunitats educatives del territori i la desigualtat en el lleure del temps de tardes. L'anàlisi d'aquests diversos aspectes a la ciutat de Barcelona i les diferències en els diversos districtes, sobretot amb l'ajuda de les dades RALC, ens permet destriar el Barri del Bon Pastor per fer un estudi de cas més exhaustiu. El conjunt d'aquests elements ens permet la presa de decisions d'acord amb evidències.

Així, a partir d'aquí, veient les mancances en el territori es planteja una proposta d'una activitat en el temps de tardes que connecta diversos actors i aspectes. PIOELLEC (Proposta per a la Igualtat d'Oportunitats Educatives a través d'un Lleure Ecosocial i Comunitari) es pot emmarcar dins l'estratègia desenvolupada per l'Ajuntament de Barcelona que considera els barris com a elements educadors del temps de tardes per a millorar les oportunitats educatives i culturals i garantir l'equitat per infants i adolescents de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, 2022).

PIOELLEC és una proposta per complimentar el temps de lleure de tardes de Barcelona. Consisteix en una extraescolar ubicada a l'Institut Escola el Til·ler del Barri de Bon Pastor. El seu focus central és la cuina per tal de desenvolupar competències relacionades amb aspectes ecosocials, feministes i comunitaris. Dins una concepció integral de l'educació i sota el paraigua dels barris educadors es pretén connectar el centre educatiu amb altres entitats de l'entorn com el Centre Cívic i dos centres on s'imparteixen cicles formatius. PIOELLEC és un projecte subvencionat per l'Ajuntament de Barcelona dins la convocatòria d'ajuts per a dur a terme projectes, activitats i serveis de districte i de ciutat, per a l'any 2022. Programa: Generar oportunitats educatives d'aprenentatge reduint desigualtats i fomentant la cohesió social, en especial, més enllà de l'escola i el temps de tardes. (Codi: 22S02654-001)

Volem agrair la participació de totes les persones que han estat entrevistades per a desenvolupar la proposta que aquí es presenta. Gràcies a les seves aportacions s'ha gestat PIOELLEC, que pretén plasmar-se en una activitat transformadora per als centres educatius i entitats implicades.

1. Introducció

Els sistemes educatius actuals estan encara immersos en processos de desigualtat, selectivitat i estratificació, amb una jerarquia educativa clara, encara que implícita. En termes de López i Tedesco (2002) les condicions d'educabilitat són el conjunt de recursos, aptituds i predisposicions que fan que un infant o jove pugui assistir exitosament a l'escola.

Aquestes condicions són clarament diferents segons els diversos col·lectius que es troben dins el sistema educatiu i depenen també de l'estructura del sistema educatiu i els recursos humans i econòmics que es destinin en els centres educatius. En aquest sentit tant l'estructura del mateix sistema educatiu com els recursos que s'hi destinen i els que aporten l'alumnat i les famílies posen als infants i joves en posicions de partida ben diferenciades. Una altra de les desigualtats rellevants en el nostre sistema educatiu és la segregació escolar, la distribució de l'alumnat vulnerable és desigual en el territori i també entre els diferents centres educatius. Per tant, les oportunitats educatives en viure en un o altre territori són clarament variades. En aquest context l'educació no formal juga un paper fonamental per a atenuar les situacions de vulnerabilitat educativa en les que viuen molts infants i joves. El temps de tarda pot marcar clares diferències en els seus aprenentatges i repercutir de manera essencial en la motivació vers als coneixements i la institució escolar.

En aquest sentit desenvolupar propostes no formals en el lleure de tarda en barris amb menors oportunitats educatives és clau per a revertir situacions de vulnerabilitat educativa. Cal a més que aquestes activitats tinguin característiques bàsiques per a la societat del present i del futur: que siguin interculturals, feministes i ecosocials. El futur que ens espera, immers en una crisi climàtica demanda de ciutadans que siguin capaços de sobreviure en situacions d'escassetat de recursos i que no hagin de dependre de recursos llunyans o molt elaborats. Sinó que siguin capaços d'autogestionar per ells mateixos els recursos que tenen a l'abast per tal d'alimentar-se i fer i arreglar els elements del seu entorn per tal de tenir una vida el màxim de confortable possible. En aquest context la gestió comunitària de la cultura i l'economia solidària també hi tenen un paper destacat (Eizaguirre i Rodrigo, 2022).

2. Desigualtats en el rendiment acadèmic

A continuació es presenten els resultats de les anàlisis realitzades amb la base de dades del RALC, cedida pel Departament d'Educació. Aquestes anàlisis permeten veure la nota de graduació a quart de l'ESO en el curs 2019-2020 i les decisions educatives que han pres els i les joves en els cursos 2020-2021 i 2021-22, si han continuat la via acadèmica i estan fent batxillerat, si han optat per un cicle formatiu o si han abandonat el sist

a) Nota a 4rt i com determina les decisions.

La nota de la graduació a quart de l'ESO és fonamental en la vida dels i les joves. L'orientació educativa que es fa en els centres de secundària es basa en els interessos dels i les joves i les seves famílies però també està altament condicionada pel rendiment educatiu de l'alumnat durant l'ESO. És per això que tenir una nota més alta normalment anima a joves i al seu entorn a que aquests decideixin seguir estudiant i fer-ho a més en la trajectòria acadèmica (Batxillerat), en canvi notes més baixes tendeixen a anar amb major probabilitat a fer cicles formatius de grau mig o abandonar el sistema.

b) Factors influents en el rendiment acadèmic.

El rendiment acadèmic de l'alumnat varia sobre diferents factors que tenen a veure amb la seva motivació, les seves capacitats i el recolzament del centre educatiu i el professorat per als aprenentatges. Però també hi ha un seguit de factors sociodemogràfics que tenen un pes fonamental. El nivell educatiu dels pares, sobretot el de la mare, hi juga un paper important. Els recursos de les famílies, a nivell econòmic i cultural, el tipus de socialització i la disposició a aspectes culturals i el paper de les famílies són altres elements explicatius. Sabem que la repartició d'aquests recursos culturals i econòmics no és equitativa. Si a aquestes diferències entre les famílies hi sumem les oportunitats que ofereixen els recursos de l'entorn ens trobem amb situacions amb condicions d'educabilitat molt diferenciades.

c) Resultats de notes per dades sociodemogràfiques.

Taula 1. Nota de graduació de 4rt de l'ESO segons sexe.

	Mitjana nota	N	Desviació estàndard
Dona	7,1977	6492	1,23382
Home	6,5017	6549	1,09928
Total	6,8482	13041	1,21888

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

Taula 2. Nota de graduació de 4rt de l'ESO segons estatus migratori.

	Mitjana nota	N	Desviació estàndard
Nadius	6,9346	11197	1,21806
Immigrants[1]	6,3236	1844	1,08537
Total	6,8482	13041	1,21888

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

Taula 3. Nota de graduació de 4rt de l'ESO segons situació NESE .

	Mitjana nota	N	Desviació estàndard
No NESE	7,0045	10741	1,21752
NESE	6,1181	2300	0,92434
Total	6,8482	13041	1,21888

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

Amb aquests resultats es pot constatar com la nota de 4rt de l'ESO és diferent segons certes variables sociodemogràfiques, les notes són més altes en el cas de les noies, l'alumnat nadiu i entre el què no té necessitats específiques de suport educatiu. De fet, l'alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu -NESE- es el que es veu afectat en major mesura en el rendiment acadèmic ja que té una nota mitjana força per sota de la resta.

D) Resultats de notes per districte

Taula 4. Nota de graduació de 4rt de l'ESO segons districte de Barcelona.

	Mitjana nota	N	Desviació estàndard
Ciutat vella	6,6635	477	1,20207
Eixample	6,8762	1806	1,18742
Sants - Montjuïc	6,6473	1050	1,21771
Les Corts	7,0048	1170	1,20193
Sarrià - Sant Gervasi	7,0993	2374	1,19847
Gràcia	6,9735	728	1,24585
Horta - Guinardó	6,8720	1451	1,21955
Nou Barris	6,5092	1254	1,18733
Sant Andreu	6,7833	1056	1,24922
Sant Martí	6,7508	1675	1,19106
Total	6,8482	13041	1,21888

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

La nota mitjana de 4rt de l'ESO té una alta relació amb el nivell sociodemogràfic de les famílies. La concentració de certes famílies en certs barris és un clar factor explicatiu d'aquestes diferències. També tenen a veure altres elements tal i com es veurà més endavant en la taula 10, quan es relacionen diversos aspectes dels districtes.

3. Desigualtats en les trajectòries educatives

a) Incidència de la nota i efecte compensació.

Els factors que porten a l'alumnat a escollir entre la via acadèmica i la via professional tenen que veure principalment amb les característiques de l'alumnat (en relació a la classe social, al gènere, l'etnicitat i origen migratori), així com el seu itinerari escolar previ (especialment el rendiment acadèmic previ); les característiques i constriccions familiars, tant simbòliques (derivades del capital acadèmic i cultural familiar) com materials (cost educatiu, cost d'oportunitat); i, també, els elements relatius a les expectatives i aspiracions de l'alumnat, així com el seu càlcul de probabilitats i aversió al risc (Merino, Martínez i Valls, 2020; Termes, 2022). D'aquesta manera s'acaba produint un mecanisme de reproducció social intergeneracional (Shavit i Müller, 2000; Causa i Chapuis, 2009). S'ha esmentat en el punt anterior que la nota de quart de l'ESO juga un paper fonamental en la decisió de què fer en la postobligatòria, així els de bones notes tendeixen a fer Batxillerat i els de pitjors notes abandonen o fan un Cicle formatiu de grau mig. Però hi ha un fenomen existent anomenat efecte compensació que cal tenir en compte. I és que aquesta relació és vàlida per a fills de famílies amb menys recursos, però les famílies amb més avantatges culturals i econòmics rarament trien un camí diferent al de cursar batxillerat. En aquest sentit, les famílies compensen els mals resultats acadèmics dels seus fills i filles i els recolzen perquè les notes no baixin tant (apuntant-los a repàs, ajudant-los amb els deures, pagant un centre concertat o privat) i els empenyen a cursar Batxillerat tot i els seus mals resultats.

b) Resultats trajectòries educatives per dades sociodemogràfiques.

Taula 5. Trajectòries educatives en la postobligatòria a Barcelona segons sexe.

		Dona	Home	Total
Trajectòria AEP	N	821	1140	1961
	%	11,5%	<u>15,2%</u> -	13,4%
Trajectòria FP	N	1149	1879	3028
	%	16,0%	<u>25,1%</u> -	20,7%
Trajectòria Batxillerat	N	5163	4434	9597
	%	<u>72,1%</u> -	59,1%	65,5%
Repetició, PFI i IFE	N	30	44	74
	%	,4%	,6%	,5%

Nota: Els subratllats marquen relació significativa (<1,96 residus corregits).

Nota: AEP: Abandonament educatiu prematur, és a dir que no continuen escolaritzats després de l'educació obligatòria (ESO). FP: matriculats a cicles formatius de grau mitjà o grau superior. PFI: Cursant un programa de Formació i Inserció. IFE: Itineraris formatius específics especialment dissenyats per a alumnat amb necessitats educatives específiques.

Taula 6. Trajectòries educatives en la postobligatòria a Barcelona segons estatus migratori.

		Nadius	Immigrants	Total
Trajectòria AEP	N	1193	768	1961
	%	9,8%	<u>30,2%</u> -	13,4%
Trajectòria FP	N	2319	709	3028
	%	19,1%	<u>27,9%</u> -	20,7%
Trajectòria Batxillerat	N	8574	1023	9597
	%	<u>70,7%</u> -	40,3%	65,5%
Repetició, PFI i IFE	N	33	41	74
	%	,3%	1,6%	,5%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

Nota: els subratllats marquen relació significativa (<1,96 residus corregits).

Taula 7. Trajectòries educatives en la postobligatòria a Barcelona segons NESE.

		No NESE	NESE	Total
Trajectòria AEP	N	1117	844	1961
	%	9,6%	<u>27,7%</u> -	13,4%
Trajectòria FP	N	2006	1022	3028
	%	17,3%	<u>33,5%</u> -	20,7%
Trajectòria Batxillerat	N	8468	1129	9597
	%	<u>72,9%</u> -	37,0%	65,5%
Repetició, PFI i IFE	N	19	55	74
	%	,2%	1,8%	,5%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

Nota: els subratllats marquen relació significativa (<1,96 residus corregits)

Les tres taules anteriors permeten mostrar com les trajectòries educatives estan clarament influïdes per aquestes variables sociodemogràfiques. La trajectòria d'abandonament i la de formació professional és molt més present entre nois, immigrants i amb necessitats específiques, i la de batxillerat entre noies, nadius i sense necessitats específiques. Finalment, l'alumnat NESE és més present en la trajectòria de repetició, PFI i IFE. Totes les relacions són significatives i amb una forta associació entre elles.

1. Variable construïda a partir de la nacionalitat de l'alumnat. En aquest sentit el concepte d'immigració s'utilitza com una variable de vulnerabilitat de l'alumnat ja que la majoria de les recents onades migratòries provenen de països amb situacions socioeconòmiques més precàries.

2. NESE: Alumnat amb Necessitats Específiques de Suport Educatiu. Inclou: discapacitat intel·lectual lleugera, discapacitat intel·lectual moderada, discapacitat intel·lectual severa, discapacitat intel·lectual profunda, discapacitat auditiva, discapacitat visual, discapacitat motriu, trastorns de l'espectre autista, trastorn greu de la conducta, retard del desenvolupament sense etiologia clara, trastorn mental greu, pluridiscapacitat, alumnat nouvingut, situacions socioeconòmiques i/o socioculturals desfavorides, altes capacitats, trastorns que condicionen l'aprenentatge i retard greu de l'aprenentatge.

3. Les dades RALC no disposen de dades socioeconòmiques de les famílies que permetrien veure clarament situacions de vulnerabilitat

C) Resultats trajectòries educatives per districte.

Taula 8. Trajectòries educatives 2019-2020 a 2021-2022 per districte de Barcelona.

	Trajectòria AEP	Trajectòria FP	Trajectòria Batxillerat	Repetició, PFI i IFE
Ciutat vella	<u>22,8%</u> -	<u>32,3%</u> -	44,2%	,7%
Eixample	9,1%	17,3%	<u>72,8%</u> -	,8%
Sants - Montjuïc	<u>21,0%</u> -	<u>26,8%</u> -	51,6%	,6%
Les Corts	12,1%	15,9%	<u>71,8%</u> -	,2%
Sarrià - Sant Gervasi	9,6%	9,5%	<u>80,6%</u> -	,2%
Gràcia	8,8%	15,6%	<u>75,3%</u> -	,3%
Horta - Guinardó	13,6%	22,5%	63,4%	,5%
Nou Barris	<u>18,1%</u> -	28,5%	52,7%	,7%
Sant Andreu	12,1%	<u>28,7%</u> -	58,7%	,5%
Sant Martí	14,6%	<u>24,6%</u> -	60,1%	,6%
Total BCN	13,4%	<u>20,7%</u> -	65,5%	,5%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

Nota: els subratllats marquen relació significativa (<1,96 residus corregits).

Aquestes dades ens permeten fer una panoràmica de les trajectòries majoritàries de l'alumnat durant els cursos 2019-2020, 2020-2021 i 2021-2022. Així, l'abandonament educatiu prematur (AEP) és més present a Ciutat Vella, Sants Montjuïc i Nou Barris i la trajectòria acadèmica, que implica la tria de Batxillerat destaca a l'Eixample, Les Corts, Sarrià, Sant Gervasi i Gràcia. La trajectòria de Formació professional que implica la tria de Cicles Formatius de Grau Mitjà o Superior destaca a Ciutat Vella, Sants Montjuïc, Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí. A part de la nota obtinguda a l'ESO la trajectòria de la postobligatòria té molt a veure amb l'oferta educativa del territori tal i com es comentarà en altres punts d'aquest informe.

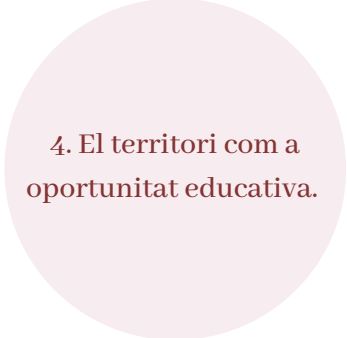
Taula 9. Notes de graduació 4rt de l'ESO segons trajectòria educativa per districte. I diferència de la nota respecte a la mitjana de nota.

					Diferències respecte a la mitjana BCN		
	Trajectòria AEP	Trajectòria FP	Trajectòria Batxillerat	Mitjana	Trajectòria AEP	Trajectòria FP	Trajectòria Batxillerat
Ciutat vella	6,0063	5,9297	7,2586	6,6635	0,6573	0,7338	-0,5951
Eixample	6,0721	5,8620	7,1475	6,8762	0,8041	1,0141	-0,2714
Sants - Montjuïc	5,8801	5,8198	7,1663	6,6473	0,7672	0,8275	-0,5190
Les Corts	6,8027	5,8541	7,2693	7,0048	0,2021	1,1506	-0,2645
Sarrià - Sant Gervasi	6,5083	5,8364	7,2906	7,0993	0,5910	1,2628	-0,1913
Gràcia	6,1266	5,8893	7,2552	6,9735	0,8469	1,0842	-0,2817
Horta - Guinardó	5,9482	5,9272	7,2989	6,8720	0,9238	0,9448	-0,4268
Nou Barris	5,6801	5,7670	7,0226	6,5092	0,8290	0,7422	-0,5134
Sant Andreu	5,7499	5,8269	7,3163	6,7833	1,0334	0,9564	-0,5330
Sant Martí	5,8355	5,8603	7,2171	6,7508	0,9152	0,8905	-0,4663

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació.

Nota: vermells destaquen les notes amb forta desviació per sota respecte a la mitjana i els verds amb forta desviació per sobre la mitjana.

Finalment, la taula 9 ens permet veure llum respecte a la relació entre nota i trajectòria escollida pels estudiants. Veiem com districtes com l'Eixample, les Corts, Sarrià – Sant Gervasi i Gràcia tenen notes relativament poc baixes i tot i així trien la trajectòria de Batxillerat, en aquest sentit podem veure l'efecte compensació que es comentava amb anterioritat. En vermell podem veure com aquests mateixos districtes que tot i tenir notes baixes respecte a la mitjana no tenen tendència a l'itinerari de Formació professional. Segurament prefereixen esperar o buscar altres camins, encara que siguin més llargs per la continuïtat educativa que no pas aquesta via desgraciadament encara poc prestigiada (Termes, 2022). Sant Andreu destaca per tenir una nota clarament baixa entre aquells que trien abandonar, per tant sembla que el pes de la formació professional en aquest districte és destacable i ajuda a reduir l'abandonament. En aquest sentit és un aspecte que pot ser analitzat amb profunditat per tal de veure quin paper hi juga l'oferta de territori en les decisions educatives.

4. El territori com a oportunitat educativa.

a) Segregació urbana- segregació escolar.

Són multitud els estudis que mostren l'existència de segregació urbana i segregació escolar a la ciutat de Barcelona. De fet la tendència general és que la segona és encara més elevada que la primera degut, sobretot, a l'existència de la triple xarxa educativa: escoles de titularitat pública, privada i concertada. La distribució desigual de l'alumnat es basa sobretot en qüestions econòmiques, ja que hi ha una part de la població que no es pot permetre comprar o llogar el seu habitatge en certs barris de la ciutat i/o no pot pagar una escolarització concertada o privada. És per això que en certs barris i escoles s'hi concentra població més privilegiada i en d'altres població més vulnerable, cosa que repercuteix en els resultats educatius de l'alumnat, tant en el seu rendiment acadèmic com en les tries que fan amb posterioritat a l'educació obligatòria.

Volem remarcar que d'aquestes afirmacions no s'extreu que l'escola concertada/privada sigui de més qualitat que la pública, ni que la concertada no faci una labor social en certs barris. És cert la diferència de perfil de famílies entre concertades i públiques, però la disparitat interna entre aquestes té el mateix pes. En aquest sentit l'important és analitzar la diferent composició social, és a dir el perfil de les famílies, en les diferents escoles de la ciutat de Barcelona i com aquesta diferent composició té conseqüències en les tries de les noves famílies que accedeixen als centres. Sabem que la tria de centre educatiu per part de les famílies està lligat, entre altres criteris a la cerca d'un "bon clima educatiu" que implica evitar escoles amb concentració d'infants i joves de perfil vulnerable. Aquest pensament té conseqüències en el comportament de les famílies que alhora d'escollir centre educatiu eviten els centres amb aquesta estigmatització (ethnic avoidance). L'aspecte clau és el nivell socioeconòmic de les famílies, que explica que aquells que tenen més recursos econòmics i culturals evitin estar propers a poblacions amb menys recursos, explicitat especialment amb persones de diversitat ètnica (immigració i ètnia gitana). Aquest fenomen és conegut com a white flight o efecte fugida (Gramberg 1998, 547; OECD 2010, 202), que explica alhora com el propi comportament dels individus incideix en processos de segregació i concentració escolar que sovint son difícils de trencar a nivell de política pública.

L'ètnia es converteix doncs en una variable visible de discriminació de certes escoles. Continua encara vigent el prejudici que els infants i joves immigrants o gitanos poden perjudicar el procés d'aprenentatge dels nadius. Les justificacions provenen de la idea que la diversitat cultural afecta negativament el clima de convivència escolar, o perquè el retard escolar amb el que arribarien els immigrants o d'altres ètnies provocaria que els docents alenteixin el ritme de les classes i desatenguin els estudiants locals. A nivell territorial també és fonamental tenir en compte que l'oferta educativa en la postobligatòria condiciona força les tries dels i les joves. En aquest sentit tenir en proximitat geogràfica l'opció de cursar Batxillerat o un cicle formatiu concret condiciona clarament les eleccions dels estudis posteriors a l'obligatòria. Que en el mateix centre educatiu, o a prop, on s'ha cursat l'ESO hi hagi l'opció de continuar l'escolarització redueix l'abandonament prematur i que hi hagi una oferta acadèmica o professionalitzadora també afecta en la tria.

b) Entorn enxarxat, barris educadors.

Un entorn amb entitats i recursos que permetin oportunitats educatives, en l'àmbit formal i no formal, ajuda a reduir certes situacions de desavantatge social. Sovint passa que en aquells territoris amb població més privilegiada és on s'implementen accions i iniciatives socials més engrescadores i que generen més èxit entre la ciutadania. En aquest sentit l'oferta educativa d'un territori (centres educatius, biblioteques, centres cívics, centres de joves i altres entitats culturals) és un element més que actua en tot l'entramat per a millorar les oportunitats educatives dels infants i joves. En termes sociològics podem dir que hi apareix l'efecte Mateu que intenta reflectir situacions en les que es dona més als més privilegiats i els que pateixen situacions més vulnerables encara tenen menys recursos de l'entorn per poder reeixir de la seva situació.

Cal esmentar com a iniciativa recent la proposta de la Diputació per a reconèixer i impulsar equipaments per aconseguir una estratègia municipalista per a un desenvolupament sostenible, acció que encaixa clarament amb la proposta del PIOELLEC (<https://www.diba.cat/es/web/pam-2020-2023/equipaments-responsables-i-educadors-2030>)

Per la seva banda, l'Ajuntament de Barcelona desenvolupa des de fa anys diversos programes i propostes dins el paraigües de Barris educadors, que tal i com diu el seu web fomentem una ciutat que educa més enllà de les aules, especialment en l'àmbit dels esports, les arts, els idiomes i el suport educatiu. Teixim el vincle entre les escoles i els seus barris fent connexions amb els equipaments culturals, transformant els entorns escolars per fer-los més segurs i amables, i millorant les oportunitats de joc a l'espai públic. Dins aquesta visió es desenvolupen diversos programes com els patis escolars oberts, les tardes educatives, la disposició per a compartir diversos espais educatius del barri, activitats a les places durant l'estiu i el projecte Baobab, un programa educatiu per consolidar el lleure educatiu de base comunitària (per a més informació consultar <https://ajuntament.barcelona.cat/educacio/ca/baobab-programa-de-lleure-educatiu-i-comunitari>). Totes aquestes accions han aportat importants millores en els diferents barris del Pla de Barris de Barcelona, sobretot entre infants i joves fins als 12 anys.

5. El temps en el lleure de tarda

a) Desigualtat en l'oferta

És evident que existeix una reproducció de les desigualtats socials i educatives en les activitats extraescolars. En aquest sentit, a mesura que les oportunitats educatives fora del marc escolar guanyen rellevància, esdevenen també un camp de reproducció de les desigualtats. Hi ha una acumulació d'evidències que assenyalen que actualment les desigualtats educatives estan condicionades per l'accés desigual d'infants i adolescents a recursos educatius fora del temps escolar. Es tracta de desigualtats degudes fonamentalment a factors socials i territorials. Per tant, el nivell d'estudis, econòmic i l'origen familiar són els factors que fan més probable per alguns infants i adolescents accedir a activitats i que aquestes siguin variades i de qualitat. Al mateix temps, es constaten desigualtats territorials, de manera que alguns barris de Barcelona disposen de més oferta, més variada i de més qualitat que d'altres, sent aquest també un factor que determina el temps educatiu extraescolar (Ajuntament de Barcelona, 2022).

La barrera més evident és l'accés en aquestes activitats, per tant el cost, encara que sigui reduït de les activitats extraescolars, impossibilita l'accés a cert tipus de població. Seguint el mateix fil també cal que les activitats, si són gratuïtes o de cost reduït, tinguin una certa qualitat. Sinó estem creant extraescolars de primera i de segona i posant una altra peça a la roda de la reproducció social.

Per tal d'aprofundir en aquest tema es pot consultar l'estudi 360 de la Fundació Jaume Bofill (<https://fundaciobofill.cat/educacio360>).

b) Impacte diferencial de l'educació no formal.

Les activitats extraescolars possibiliten una major implicació de la comunitat educativa en la gestió, organització i execució, mentre desenvolupen valors relacionats amb la socialització, la participació i la cooperació. Així mateix, consoliden la implicació amb el centre educatiu i al grup d'iguals i pot portar a potenciar l'autoestima de cert alumnat que té dificultats per adquirir els coneixements mínims exigits d'algun dels continguts escolars. Son varis els impactes positius que tenen les activitats extraescolars en els aprenentatges d'infants i joves (González- Motos, 2016) i depenen del tipus d'activitat i de la seva freqüència. Estudis sobre les activitats culturals dels joves han demostrat com aquestes activitats practicades fora de l'horari lectiu incrementen la vinculació emocional, cognitiva i conductual amb l'escola i amb els companys (Palou et al., 2020). Per la seva banda, participar en activitats esportives té un impacte positiu sobre l'experiència escolar (Palou et al., 2020) i també sobre l'autopercepció de notes, un factor decisiu en la configuració de les expectatives dels joves (Palou, 2022).

El problema és que, a banda de la barrera econòmica inicial, hi ha elements diferencials en la participació i la formació educativa extraescolar que esdevenen un factor d'exclusió i marginació de cert alumnat. Existeixen doncs barreres culturals, com la baixa percepció que tenen algunes famílies dels beneficis que podem aportar aquestes activitats. La barrera territorial fa referència a la oferta d'extraescolars desigual que hi ha per territoris i per barris. Normalment, els barris amb menys recursos socioeconòmics, son també els que tenen menys oferta d'extraescolars. La barrera d'informació apareix per la poca coordinació institucional a l'hora de fer difusió de totes les extraescolars que s'ofereixen, així com explicar de forma clara i senzilla els beneficis que poden aportar aquestes activitats als seus participants.

Cal esmentar que al convertir aquests serveis en un element del procés educatiu, es converteixen en elements de qualitat de l'oferta educativa i alhora en una causa de discriminació econòmica i social en el moment de triar el centre escolar on escolaritzar els fills i filles.

En resum, l'accés al lleure educatiu depèn de molts factors tant pel que fa a l'oferta (distribució i tipologia dels equipaments, horaris i obertura dels centres educatius, existència i dinamització de les AFA), com també de la demanda (estatus social i cultural familiar, origen ètnic, gènere...) A Barcelona, un dels últims estudis sobre l'estratificació social de les activitats de lleure a la ciutat (Merino et al., 2022) ha demostrat com els factors principals que condicionen la demanda d'activitats extraescolars són l'origen geogràfic dels progenitors, el nivell educatiu familiar i el gènere. Així, els nens i nenes de famílies amb un nivell educatiu baix participen menys en activitats esportives, associatives i musicals. Respecte l'origen geogràfic, aquest estudi ha posat de manifest que els i les joves no immigrants participen molt més en activitats esportives que no pas els i les joves d'origen immigrant però, aquests, aprofiten més les activitats musicals i artístiques que ofereixen les escoles en els seus programes d'extraescolars. També existeixen grans diferències entre la demanda dels nois i de les noies de Barcelona. Ells fan més esport i elles participen més en activitats artístiques i associatives (Merino et al., 2022).

La plasmació d'aquest conjunt de característiques en el territori evidencia la debilitat del lleure educatiu entre determinats perfils socials, i, especialment, en alguns districtes de la ciutat.

c) El lleure de tarda com a palanca per reduir vulnerabilitat educativa (4)

Diferents estudis estatals han corroborat que les activitats extraescolars redueixen la desigualtat educativa (Palou, 2022; Merino et al., 2022) ja que aquestes activitats aporten més beneficis acadèmics als i a les joves amb menys recursos culturals i econòmics (Nordlander, 2016). A Barcelona, per exemple, els fills i les filles de progenitors sense estudis són els que tenen una mitjana de nota més baixa a 4t d'ESO però, si aquest perfil d'alumnes participa en activitats de música o de teatre durant el temps extraescolar, la seva mitjana de notes puja fins a gairebé igualar la mitjana de notes dels joves amb progenitors amb estudis postobligatoris (Merino et al., 2022). En el cas de les noies amb progenitors sense estudis, que també són les que tenen una mitjana de notes més baixa al final de l'ESO, és l'activitat esportiva la que incrementa les seves oportunitats educatives i redueix la desigualtat educativa que tenen respecte les noies de famílies amb estudis postobligatoris (Merino et al., 2022).

Des de l'any 2018, la Fundació Jaume Bofill, la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica i la Diputació de Barcelona van decidir sumar esforços per impulsar l'Educació 360, una aliança per impulsar l'Educació a temps complet a Catalunya. Educació 360 es defineix com un repte pel qual «els infants i adolescents tinguin més i millors oportunitats educatives en tots els temps i espais de la seva vida, i connectar l'educació i els aprenentatges entre el temps lectiu i el no lectiu. Volem que cada infant i jove construeixi el seu propi itinerari vital amb equitat, benestar i sense exclusions, amb la participació i cooperació de tots els actors educatius del territori.» (Samper i Moreno, 2021).

A través de varis projectes han demostrat com els nois i noies aprenen en tots els espais de la seva vida quotidiana, especialment durant el seu temps de lleure. Tal com han constatat amb varis estudis de recerca, Educació 360, defensa que les activitats extraescolars augmenten els aprenentatges dels infants i joves, ja que participant en aquestes activitats s'adquireixen competències i habilitats que no només els fan créixer com a persones, també els ajuden a tenir més èxit escolar i laboral. Malauradament, existeixen tot un seguit de barreres, econòmiques, culturals, territorials i d'informació, que fan que molts nens i nenes no puguin accedir a l'educació extraescolar.

En aquest sentit, un dels seus reptes educatius actuals és aconseguir que els espais no lectius de l'escola i l'institut formin part del Projecte Educatiu del Centre i que allò que s'aprèn fora dels centres educatius sigui reconegut i hi estigui connectat. El segon repte principal és garantir l'equitat i la igualtat d'oportunitats en els espais i l'educació no formal, trencant les barreres comentades anteriorment. Per aconseguir-ho, reclamen que la política educativa transcendeixi l'ensenyament reglat i garanteixi més i millors oportunitats per a tothom, a través de la complicitat dels municipis i de tots els actors de la comunitat educativa.

Una de les mancances actuals en aquest gir 360, afirma Mencía, és la falta d'una política de país que estructurí l'educació no formal i lideri les polítiques locals. L'objectiu d'aquestes polítiques de país han de ser agrupar els ecosistemes educatius de tot el territori per donar respostes als reptes socioeducatius actuals. Cal que l'administració a nivell autonòmic s'articuli amb les administracions locals perquè aquestes tenen els contactes i coneixen les dinàmiques comunitàries del seu poble o ciutat. Estem en un moment a on hi ha consens sobre la valoració de l'educació en el lleure, però falta coordinació entre les administracions i també augmentar el pressupost per poder oferir beques a les famílies que no es poden permetre aquest tipus d'educació no formal. Des d'Educació 360 avisen que si la política no actua, l'educació no formal cau a les mans del mercat.

Tanmateix, reconeixen que ja existeixen algunes iniciatives autonòmiques i municipals que vetllen per augmentar les oportunitats educatives que ens ofereixen les activitats extraescolars. Des del departament d'Ensenyament, han desenvolupat cinc projectes sota el programa Plans educatius d'entorn (PEE) 0-20, orientat a promoure la implicació dels centres educatius en el pilotatge dels plans educatius d'entorn 0-20. La seva finalitat és aconseguir l'èxit educatiu per a tot l'alumnat, proposant les següents actuacions:

- L'ampliació de àmbit d'atenció dels PEE més enllà dels ensenyaments obligatoris.
- L'orientació educativa d'àmbit comunitari.
- La construcció d'itineraris formatius personalitzats que vinculin aprenentatges formals i no formals.
- L'impuls de la corresponsabilitat entre Escola i Família.

A nivell municipal, existeix el projecte EXTRA EXTRA, que s'està duent a terme amb èxit a la ciutat de Barcelona. EXTRA EXTRA ofereix un conjunt d'activitats extraescolars artístiques, culturals, científiques i de noves tecnologies adreçades a infants i adolescents entre els 6 i els 14 anys gratuïtes durant els cursos 2022-23 i 2023-24. (Per a més informació es pot consultar a <https://www.meseducacio.coop/projecte/extra-extra/>). El programa d'activitats extraescolars del Pla de Barris persegueix els següents objectius:

- Oferir activitats de qualitat de forma accessible i variada en els àmbits d'arts i ciència adreçades a infants i adolescents d'un territori.
- Generar espais de coordinació conjunta entre centres educatius i equipaments d'un mateix territori.
- Acompanyar i dinamitzar les AFAS per tal que siguin espais actius de participació, planificació i disseny d'activitats extraescolars sense que això suposi una càrrega afegida a nivell de qüestions contractuals.
- Implicar equipaments culturals de l'entorn en la promoció i realització d'activitats extraescolars en aquell territori així com el treball conjunt amb els centres educatius.
- Generar itineraris de continuïtat entre els infants i adolescents d'un territori.

Hi ha altres exemples de la valoració del temps de lleure entre els i les joves com es pot consultar en el web <https://www.afterschoolalliance.org/>

És el moment d'ampliar aquests programes (com PIOELLEC), de crear sinergies i d'establir una política de país que vetlli per l'educació no formal de tots els nens i nenes del territori.

A continuació es presenten resultats resumits on s'inclou l'activitat extraescolar per districtes per treure conclusions sobre l'impacte de la seva existència en els resultats educatius (nota i trajectòries educatives).

Taula 10. Resum situació de vulnerabilitat de l'alumnat, extraescolars, AEP i nota de graduació per districte.

Districte	NESE	Immigrants	Activitats extraescolars ofertes per institut públic (mitjana anual)	Abandonament Educatiu Prematur	Nota graduació 4rt ESO
Ciutat vella	37.5%	33.7%	7.5	22.8%	6.6635
Eixample	19.6%	15.5%	8.3	9.1%	6.8762
Sants - Montjuïc	26.7%	24.1%	6.4	21.0%	6.6473
Les Corts	12.7%	10.5%	9	12.1%	7.0048
Sarrià - Sant Gervasi	20.0%	9.1%	7.5	9.6%	7.0993
Gràcia	21.7%	12.0%	14	8.8%	6.9735
Horta - Guinardó	17.4%	19.1%	6.4	13.6%	6.8720
Nou Barris	23.3%	29.1%	4.4	18.1%	6.5092
Sant Andreu	19.2%	15.4%	5.1	12.1%	6.7833
Sant Martí	20.9%	18.4%	9.8	14.6%	6.7508
Total BCN	20.8%	17.3%	7.2	13.4%	6.8482

Font: Elaboració pròpia a partir de dades RALC del Departament d'Educació. Les dades sobre extraescolars s'extreuen de l'IERMB, a partir de dades webs d'instituts de l'Aj. De BCN 2020. de Pineda i Termes (2021).

Nota: les dades d'extraescolars per centres educatius són propietat de l'ajuntament de Barcelona. S'han demanat les dades però no s'ha pogut tenir accés fins al moment.

Nota: El color vermell significa per sobre la mitjana en aspectes que afecten negativament en la mitjana de nota. El verd aspectes que afecten positivament en la nota i notes per sobre la mitjana de BCN.

La taula 10 permet concloure com hi ha certs barris amb una situació més privilegiada, on les xifres d'alumnat NESE i immigració estan per sota de la mitjana i tenen una bona oferta d'activitats extraescolars, i això els reporta bons resultats educatius (un abandonament educatiu prematur reduït i unes notes de graduació de quart de l'ESO per sobre de la mitjana de Barcelona. Aquests districtes són l'Eixample, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi i Gràcia. En la banda contrària hi ha districtes que tenen situacions de partida més vulnerable i això els porta a pitjors resultats educatius, com Nou Barris i Sants – Montjuïc.

Hi ha altres districtes amb situacions més complexes com Ciutat Vella que té una clara situació de vulnerabilitat social i tot i la quantitat de extraescolars que disposa la seva situació en els resultats educatius també és precària. Voldríem destacar el cas del districte de Sant Andreu amb una situació de vulnerabilitat aparentment millor que la mitjana de la ciutat de Barcelona però amb una escassa oferta d'activitats extraescolars per a joves de la secundària. A més amb uns resultats educatius no gaire positius. Creiem que aquest districte podria ser un bon candidat per a analitzar amb més profunditat per entendre quin paper hi juguen els centres educatius de secundària i la seva oferta educativa en l'educació formal i no formal.

6. Activitats per abordar la crisi ecosocial

Fins aquest punt s'ha fet un recull de les diverses activitats extracurriculars existents, moltes d'elles basades en activitats esportives o artístiques i culturals. I la majoria d'elles dirigides a infants fins a 12 anys. Aquests aspectes són essencials per a la formació de la persona però considerem que hi ha alguns aspectes que encara és necessari cobrir.

Un dels objectius que es proposa PIOELLEC és plantejar una activitat extracurricular que sigui congruent amb els temps actuals, immersos en una crisi climàtica a la qual els infants i joves s'hi hauran d'enfrontar en un futur ben proper. És per això que considerem que calen aprenentatges lligats a sabers essencials en aquest paradigma de crisi climàtica on hi haurà escassetat de recursos i caldrà fer un consum prudent, de proximitat i basat en l'ajuda en la comunitat. Conceptes com emergència climàtica, justícia ambiental, eficiència energètica, entorns escolars, menjadors sostenibles i alternatives pràctiques per a la sostenibilitat en l'educació seran fonamentals en la construcció de l'educació en el futur i tenir eines per a l'acció, la cerca d'activitats alternatives i la generació de transformacions en les formes de consum i producció serà fonamental per a la subsistència de l'espècie. Calen doncs alternatives pràctiques per a la sostenibilitat en l'educació.

Cal esmentar que en aquest sentit el programa Agenda 21 Escolar (Escoles + Sostenibles) és pioner en el desenvolupament d'aquests aspectes a les escoles de Barcelona, amb impactes considerables a infants i joves de la ciutat (Elias et al., 2018). Si bé és cert que aquests impactes són variables segons la família d'on es provingui i per tant, tornem aquí a trobar-nos en el marc de les desigualtats existents segons on un neixi.

Diversos projectes anteriors mostren com la relació amb la natura, l'alimentació i la comunitat són fonamentals per aquesta situació futura. En aquest sentit cultivar un hort i cuinar productes naturals i de proximitat ajuda a desenvolupar competències essencials per aquestes noves generacions. Els horts urbans ja es duen a terme a la ciutat de Barcelona (per a més informació (<https://www.barcelona.cat/barcelonasostenible/ca/escoles-sostenibles/tags/eines/page/mapa-dels-horts-urbans>)). Tal i com constaten diversos estudis tenir cura d'un hort urbà aporta clars beneficis per a les persones que hi participen com són el reforç de valors socials dels participants ja que ocupen el seu temps lliure, afavoreixen la creació de noves relacions, aporten salut mitjançant una activitat física, generen valor ambiental per la ciutat ja que esdevenen nous espais verds, aporten aliments saludables, ofereixen una eina terapèutica, especialment indicada en col·lectius vulnerables, tenen una funció d'educació ambiental mitjançant la realització d'activitats destinades a escolars i d'altres col·lectius. Existeixen diferents propostes en aquest sentit, una d'elles és la Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona, que és un programa de participació l'Àrea de Medi Ambient i va dirigit a persones més grans de 65 anys de la ciutat.

La finalitat d'aquest projecte és incorporar a aquest col·lectiu a activitats de millora ambiental a través del conreu d'hortalisses amb criteris ecològics.

7. Metodologia

L'estudi elaborat en aquest informe està basat en una metodologia mixta, qualitativa i quantitativa.

En la vessant quantitativa s'han analitzat les dades RALC (Registre de l'alumnat de Catalunya del Departament d'Educació). S'ha realitzat una anàlisi descriptiva de les dades i després una anàlisi longitudinal de les trajectòries educatives dels i les joves en la postsecundària a Barcelona (N=14660) a partir dels cursos 2019-2020 (4rt), 2020-2021 (1er post obligatòria) i 2021-2022 (2on de postobligatòria). Com a resultats educatius s'ha tingut en compte la nota de graduació a 4rt de l'ESO (% no resposta, sobretot a centres concertats) i les trajectòries construïdes per els i les joves. L'anàlisi longitudinal de seqüències permet resumir les diferents opcions triades per l'alumnat en quatre trajectòries diferents (Batxillerat, Cicles Formatius, Abandonament educatiu prematur i Repetició). Bona part de les anàlisis prèvies per a realitzar l'estudi es van desenvolupar per a la realització d'un estudi en profunditat al districte de Sarrià Sant-Gervasi (Elias i Sánchez-Gelabert, 2022).

L'anàlisi quantitatiu i diverses consideracions organitzatives de la proposta ens han portat a triar el Barri de Bon Pastor per a desenvolupar la proposta PIOELLEC. És per això que també s'ha realitzat un estudi de cas per veure el paper del barri en l'àmbit de les oportunitats educatives. D'aquesta manera, s'ha elaborat un mapa de recursos extraescolars vinculat als centres educatius. És un instrument d'anàlisi en clau 360 que ha permès una fotografia inicial de la situació.

En la vessant qualitativa s'han realitzat diverses entrevistes a informants clau. Pel tema de les activitats de lleure en el temps de tardes s'ha entrevistat a Laura Mencía, cap de projectes a l'Aliança 360 de la Fundació Jaume Bofill. Per a l'estudi de cas del barri de Bon Pastor s'ha entrevistat a Javier Vergel, doctorant del departament de sociologia de la Universitat de Barcelona i gran coneixedor del barri ja que està realitzant la seva tesi doctoral sobre aquest territori. S'ha visitat el Centre Cívic del Bon Pastor i s'ha parlat amb la persona que el gestiona diàriament. Finalment, s'ha entrevistat a l'equip directiu de l'Institut Escola el Til·ler, la Directora Domi Viñas, la Cap d'estudis de secundària Anna Casaponsa i la Mireia Arnau Cap d'estudis d'infantil i primària, grans coneixedores de la situació de l'alumnat del centre i del barri.

Finalment, un d'expert en la temàtica, Santiago Eizaguirre professor de sociologia i investigador en economia social i comunitària ha llegit l'informe i ha aportat la seva visió.

8. Estudi de Cas: El Barri del Bon Pastor

a) Diagnòstic inicial

Un cop analitzat amb dades RALC el panorama de resultats educatius desiguals a BCN (notes d'ESO i tries a la postsecundària) concloem que Bon Pastor és un barri amb forces dificultats on es podria plantejar la nostra proposta PIOELLEC d'educació en el lleure de tardes. Recordem que PIOELLEC està especialment dirigit per a centres de secundària quan les extraescolars es redueixen i la vinculació de l'alumnat i les famílies amb els centres també és menor a primària.

Bon Pastor és un barri tradicionalment obrer amb força població vulnerable. Els col·lectius ètnics actualment més presents són els gitanos i paquistanesos, hondurenys i marroquins. El diagnòstic inicial permet veure com la renda per capita 2019 és de 69 (mitjana 100), per tant, és un barri força empobrit. El nivell d'estudis de la població és baix, el 58% té només estudis obligatoris. Disposa d'una biblioteca i un centre Cívic, el nombre de visites a la biblioteca és baix i les visites en activitats culturals també són reduïdes.

Tanmateix, la renovació recent d'equipaments com la biblioteca i el centre cívic ha beneficiat el teixit associatiu del barri i les entitats hi troben un local de reunió.

En l'àmbit de l'oferta educativa formal de secundària hi ha cinc centres educatius: l'Institut Escola El Til·ler (8075669), el Centre Monlau (privat-8037395) l'Institut Rubió i Tudurí amb cicles formatius de jardineria (8041933), Centre formació d'adults Bon Pastor (8061932) i Institut Bon Pastor (concertat-8008401).

La situació d'escolaritat per als i les joves en etapa obligatòria en els darrers anys en el barri ha estat canviant. El 2019 va tancar l'Institut Cristòfol Colom. El Cristòfol Colom va obrir portes com a centre d'EGB als anys 40 per a nois i noies. L'any 1992 l'equipament es va reconvertir com a centre de secundària per donar resposta a les necessitats dels i les joves del Bon Pastor, per això, el projecte educatiu de l'institut es va enfocar a tractar les demandes educatives de l'alumnat de manera flexible a través de grups petits d'estudiants. A través del Pla de Barris, el 2019, es va reconvertir aquest centre en el Rubió i Tudurí (de jardineria). Aquesta era una reivindicació veïnal des de feia molt anys per a generar més igualtat d'oportunitats per als infants i joves del Bon Pastor i Baró de Viver a través de projectes formatius potents i de qualitat. El centre pretenia cobrir la mancança d'oferta en la postobligatòria del barri.

A través de les dades RALC cedides pel Departament d'Educació es pot extreure poca informació respecte a la mobilitat educativa del barri i els resultats educatius ja que degut a aquests canvis de centre es disposa de poca informació.

El darrer curs del Cristòfol Colom quedaven 25 alumnes a 4rt de l'ESO. Les dades ens permeten veure com hi ha una clara major tendència a la formació professional en aquest barri, si bé és cert que l'abandonament educatiu prematur també hi és present, la major tendència de l'alumnat en els centres dels que es disposa de dades durant el curs 2019-2020 és cap a la formació professional. S'han analitzat els alumnes matriculats que viuen els barris de Bon Pastor i Sant Andreu de Palomar. Com que en les dades RALC disposem dels codis postals de residència de l'alumnat (en aquest cas el codi postal 08030) no podem discernir on viu l'alumnat entre aquests dos barris, però igualment podem extreure conclusions sobre on estan matriculats els alumnes. El criteri per a l'anàlisi dels centres és que hi hagués com a mínim 10 alumnes matriculats d'aquests dos barris. L'anàlisi de les tries segons els centres d'aquests dos barris ens permet concloure com en l'etapa obligatòria la majoria d'alumnat es queda en centres del barri i hi ha poca mobilitat educativa cap a altres barris, només hi ha certa mobilitat cap a centres públics de Nou Barris. La preferència per centres concertats del barri també és considerable tot i que el que acull més alumnat és un centre públic. Cal a més explicar la situació excepcional del curs 2019-2020 ja que s'estava tancant l'institut Cristòfol Colom i el Til·ler encara no tenia alumnat a 4rt de l'ESO.

Extraescolars que feien els cursos passats en el centre:

- Iniciació esportiva (15 euros trimestrals) adreçada a 3, 4 i 5 anys.
- Futbol (15 euros trimestrals) adreçat a primària.
- Dansa Urbana (10 euros trimestrals) adreçat a primària.
- Vozes (Gratuït) Cal triar instrument. A concretar dia.
- Classes d'àrab (gratuït) A concretar dia de l'activitat i horari

A partir del curs 2022-23 comença el projecte EXTRA EXTRA amb extraescolars gratuïtes que augmenten significativament la participació de l'alumnat a extraescolars. Se n'expliquen més detalls en l punt 8. C) d'aquest informe.

Pel què fa a la postobligatòria, en els dos cursos posteriors, 2020-2021 i 2021-2022, hi ha una alta permanència de l'alumnat en els mateixos centres, i alhora un percentatge significatiu canvia de centre i fins i tot de barri, amb una clara tendència cap a opcions de formació professional.

Recursos de l'entorn.

A continuació es pot trobar un breu recull de cada un dels centres, la seva funció en el barri i les activitats, específicament les extraescolars, que ja es duen a terme en el centre per detectar l'encaix de la proposta PIOELLEC.

1. L'Institut Escola El Til·ler

És un centre públic de nova creació des del 2017 amb comunitat de petits: de 3 anys a 6 anys. Comunitat de mitjans: de 6 a 9 anys. Comunitat de grans: de 9 a 12 anys. Comunitat de joves: de 12 a 16 anys. El centre, participa en projectes educatius inclosos en l'horari lectiu, que donen resposta al projecte singular de música del centre (Maria Canals, Sudansa, Visual sonora), de treball des de l'agència de salut pública (creixem sans, parlem-ne, ja nedo) i projectes de col·laboració amb les universitats (Fons de coneixement, identitart, micreate) entre altres.

Duen a terme moltes pràctiques que s'acosten a la proposta PIOELLEC. El curs 2021-2022, de la mà de les famílies participants, han tractat aspectes com la restauració i l'alimentació: visitant un bar-restaurant d'una família, fent de cambrers i cambreres, fent receptes de postres i jugant als diferents rols en un restaurant. També surten a fer descobertes del barri del Bon Pastor de la mà de l'associació de veïns.

2. Centre Monlau. <https://www.monlau.com/>

És un centre privat on hi fan ESO BATX i FP. Està especialitzat en cursos professionals entorn l'automoció. Fan també activitats extraescolars però pel seu caràcter privat de moment no entra dins les característiques pensades el projecte PIOELLEC.

3. Institut Rubió i Tudurí. <https://rubioituduri.cat/ca>

Ubicat en l'antic edifici de l'Institut Cristòfol Colom. Centre totalment renovat que és obert en aquesta ubicació (abans era a Montjuïc) el 2019. Només fan cicles.. 2019 a BP.

PFI : Auxiliar de Jardineria i viver

CFGM: Xarxes i Estacions de Tractament d'Aigües

CFGM: Jardineria i floristeria

CFGM: Tècnic en Producció agroecològica

CFGM: Tècnic en Aprofitament i Conservació del Medi Natural

CFGS: Gestió forestal i del medi natural

CFGS: Paisatgisme i medi rural

CFGS: Tècnic superior en Educació i Control Ambiental

IFE: Auxiliar en Cura d'Animals i Espais Verds

4. Escola Bon Pastor

Centre concertat que ofereix cursos des d'infantil i fins 4rt de l'ESO. Té una oferta d'activitats extraescolars del curs 2022-2023 en col·laboració amb l'AFA.

- Servei de vigilància matinal. Des de les 7:30 del matí.
- Escola de Bàsquet. Bàsquet a primària i ESO i bàsquet Sub21.
- Psicobàsquet (I-5)
- Anglès. Migdia. Kids&Us Sant Andreu.
- Taekwondo.

Altres entitats interessants del territori són:

- Banc del temps: <https://www.facebook.com/bdtbonpastor>
- Fundació cel: <https://fundaciocel.org/espai-de-trobada-per-a-joves/>
- Centre Cívic Bon pastor: El Centre Cívic Bon Pastor és un equipament municipal del Districte de Sant Andreu que té com a finalitat ser el referent veïnal de les entitats, grups i ciutadans i ciutadanes en aspectes de caire social, cultural i lúdic. Entre altres moltes activitats fan tallers de gastronomia per tal de tenir i mantenir una alimentació sana i equilibrada, essencial per a la salut.
- Servei de dinamització juvenil.
- D9Ràdio, Ràdio del barri amb força programació.

Altres activitats extraescolars en el barri són:

- Escola de Rítmica: <https://www.aebonpastor.org/activitats-extraescolars>
- Centre Cívic Bon Pastor: Aquest curs 2022-23 i 2023-24 fan activitats extraescolars gratuïtes subvencionades per l'Ajuntament tant al Centre Cívic com a la Biblioteca. Seran activitats extraescolars artístiques, culturals, científiques i de noves tecnologies. per nens i adolescents entre 6 i 14 anys. Si es miren les activitats concretes es pot veure que van dirigides a diferents cursos de primària i per tant, l'alumnat de secundària en queda fora.
- Casal Infantil i Ciberaula Infantil Bon Pastor, encara que l'oferta torna a ser per a infantil i primària.
- Centre esportiu municipal Bon Pastor, on fan diverses activitats esportives per a joves. <https://www.aebonpastor.org/seccions-esportives>
- MIJAC Bon pastor: Moviment infantil i juvenil d'acció catòlica. Els infants del MIJAC es troben els dissabtes (matí o tarda segons el centre) per jugar, fer tallers, sortides, trobades i excursions de cap de setmana i a l'estiu, colònies, tenint sempre el joc com a eina principal de les activitats.
- Proposta Espai coneix amb el programa Transformat Bon Pastor: Al juny de 2017 comença a funcionar el projecte Transforma't Bon Pastor. Aquest projecte neix de la demanda que fan les entitats i veïnat del barri, als tècnics i a la gerència del Districte de Sant Andreu, de treballar la inclusió de la comunitat gitana en la vida del barri. <https://www.espaiconeix.org/> <https://www.espaiconeix.org/wp-content/uploads/2021/05/4.-TRANSFORMAT-BON-PASTOR.pdf>
- El projecte "Endavant'al" sorgeix d'una necessitat detectada pel Rebost solidari d'aliments del Bon Pastor – iniciativa de l'associació de veïns del Bon Pastor – entre els usuaris i usuàries del seu servei davant de la poca diversitat en els aliments seleccionats. Han comptat amb el suport de Serveis Socials, de l'Agència de Salut Pública, dels professionals del CAP Bon Pastor i d'una de les farmàcies del barri. Des del Pla de barris s'ha donat impuls a noves edicions del projecte entre col·lectius diversos i s'ha treballat en els espais comunitaris, com la Comissió de salut alimentària i la versió infantil del projecte, l'"Endavant'al Júnior", que ha consistit en la realització de concursos d'entrepans saludables entre l'alumnat de cinquè de primària de les cinc escoles dels dos barris

D) Mancances i oportunitats

El diagnòstic inicial i l'anàlisi dels recursos de l'entorn ens permet concloure com s'han produït importants millores en les condicions d'educabilitat en el barri en els darrers anys. Les reivindicacions dels ciutadans de Bon Pastor han impulsat canvis considerables en l'oferta educativa del barri. S'han produït canvis ens els centres educatius per tal d'oferir oportunitats educatives als infants i joves. L'Institut escola el Til·ler hi juga un paper fonamental en aquest canvi.

El primer que destaca[6] en el barri de Bon Pastor és l'alta segregació urbana que existeix en el barri. El fet de trobar-se situat entre polígons industrials, i separat d'altres barris del districte de Sant Andreu per la via del tren i pel riu Besòs a l'altra banda, deixen aquest barri en una situació d'aïllament dins de la ciutat de Barcelona. Aquesta segregació urbana és un dels factors de la segregació escolar, en el sentit que les famílies d'altres parts de Sant Andreu els és complicat l'accés i no tenen motius per portar els seus fills fins a les escoles del Bon Pastor. Un altre factor de la segregació escolar és l'alta complexitat dels seus centres públics i l'estigmatització del barri en general. Aquesta estigmatització, com a "barri de gitanos", provoca un "efecte fugida" de famílies d'origen autòcton del barri, que matriculen els seus fills i filles a altres centres del districte Sant Andreu o a les escoles concertades del Bon Pastor. Aquest fenomen provoca una alta concentració d'alumnes d'ètnia gitana als dos centres públics, així com de països d'Amèrica llatina. La població del Til·ler és d'un 70% de població migrada de diverses procedències, majoritàriament llatinoamericana, un 20% d'ètnia gitana, i un 10% de població autòctona.

[6] Aportacions de l'entrevista a Javier Vergel, expert del barri de Bon Pastor.

Per tal de transformar aquesta situació de segregació i estigmatització del barri i de les seves escoles, l'Ajuntament va proposar als veïns un procés de participació per dissenyar la base dels diferents plans que s'han anat executat al barri durant els últims vint anys. L'arribada del metro, la construcció d'equipaments públics i el desenvolupament de programes socials han millorat la qualitat de vida dels veïns. De manera paral·lela a aquest procés de regeneració urbana, s'han implementat tot de propostes d'innovació social. Els més destacats són el Banc del temps, el projecte cultural "Bon viver de les Arts", el projecte de renda mínima garantia "B-Mincome", o el projecte de mediació veïnal "Tranformat". Un dels projectes a destacar i més relacionat amb la nostra proposta és el programa d'innovació educativa a través de la música, desenvolupat a l'institut escola el Til·ler.

Fa cinc anys que va néixer l'institut-escola El Til·ler de caràcter públic, amb un nou projecte pedagògic totalment nou i innovador. El seu projecte es basa en la música, un projecte educatiu singular i transversal. Es tracta d'un projecte pedagògic i innovador impulsat per l'Escola Nova 21 (www.escolanova21.cat) que va acompanyada d'altres trets diferencials com les tutories compartides, la codocència, i l'alta adaptabilitat i flexibilitat a la situació de cada alumne. Una de les cares visibles del canvi de rumb de l'escola-institut és la seva directora la Domi Viñas, veïna del Bon Pastor de tota la vida. Segons les seves pròpies paraules "en entorns complexos, el valor de tenir una cultura musical o saber tocar un instrument realment no es una palanca de canvi a les seves vides". Tot i això el projecte musical i tots els altres aspectes que s'han anat introduint han ajudat a anar canviant progressivament la composició social de l'escola i ha permès que l'alumnat vegi el centre com un entorn segur, un espai de confiança. En aquest sentit consideren que ser a l'escola és més segur que estar pels carrers del barri. Gràcies a això gairebé no tenen absentisme a les aules. Cal recordar que el desenvolupament de projectes musicals en entorns vulnerables com a revulsiu d'educació comunitària té tota una literatura darrera, especialment a Llatinoamèrica. A Barcelona, també existeixen projectes d'aquest tipus, com la Fundació Arc (<https://larcmusica.cat/>) o la Riborquestra (<https://www.riborquestra.org>), al barri del Raval.

Una de les mancances que destaquen és la participació de les famílies al centre. Els motius d'aquesta baixa participació acostuma a ser la barrera cultural, fins i tot lingüística. Segons la mateixa directora una altra de les raons és que quan l'escola demana a les famílies que participin hi ha una part de qüestionament "Quan parles amb les famílies, si que fas tutories d'acompanyament, sol ser perquè l'escola demana coses, que ha de millorar el comportament, ha de millorar no se què....qüestionen l'estructura de l'escola. Pell blanca, amb estudis, que qüestionen els seus fills". Reconeix que aquesta és un aspecte que s'ha de treballar com a equip docent.

Respecte a les extraescolars també comenten diverses mancances que han tingut fins al moment. Una de les filosofies del projecte era oferir extraescolars per a tothom ja que es basa amb la idea que una educació completa passa per aquestes activitats en el temps de tardes. Les extraescolars tenen el sentit per poder equiparar l'educació d'aquestes criatures, i ajuden a l'escola a normalitzar-se respecte al dia a dia d'altres escoles.

Al barri no hi ha extraescolars d'anglès, no hi ha acadèmia, tampoc acadèmia de música. L'escola i l'AFA de l'escola supleen des de fa uns anys aquest forat negre. Quan es va fer l'extraescolar d'anglès es va omplir i hi havia llista d'espera. De tota manera encara apareixen mancances, es destaquen barrera econòmica i cultural (no veure-ho com a palanca de canvi, la utilitat per la vida quotidiana o professional futura). Un element destacable és l'inici del programa EXTRA EXTRA durant el curs 2022-23. Al Til·ler hi participa un 47% de l'alumnat, la raó principal d'aquest èxit és que són gratuïtes. L'equip directiu comenta que les famílies no els hi acaben de veure la utilitat ni la majoria les utilitzen per conciliació sinó que és una hora més a l'escola, en un entorn més segur que el carrer.

Des de l'equip directiu ara comencen a veure la prominència de les extraescolars, a l'ESO hi ha 40 alumnes que fan EXIT, hi van dues tardes, n'hi ha 10 que fan PROINFANCIA...o sigui ja n'hi ha 50 que fan reforç escolar, 10 fan futbol, 15 robòtica i 15 vòlei, n'hi ha molts que fan més d'una cosa. També és cert que hi ha una bossa d'alumnat que no en fa cap. Per altra banda, l'estudi de cas del Bon pastor amb la seva diagnosi inicial ens ha permès veure com el barri només gaudeix de dos horts urbans. En tenen a l'escola el Til·ler i a l'Escola Bon Pastor, que proporcionalment indiquen molta menys presència d'hortos urbans que en altres barris de Barcelona.

9. La proposta PIOELLEC

Per això PIOELLEC proposa una extraescolar basada en tres pilars bàsics.

a) Alimentació: reduir malbaratament, reduir residus, que a més l'alimentació sigui saludable, ecològica i de proximitat. Saber com cuinar-los, què ens aporten els aliments i com es produeixen és fonamental per a la subsistència de la seva producció i la nostra mateixa subsistència. És un dels elements bàsics dins de la concepció ecològica.

b) Natura: El contacte amb la natura és fonamental pel desenvolupament dels éssers humans. És la nostra font recursos i per tant, cal una valoració de la natura i l'alimentació. És bàsic el coneixement dels cicles estacionals, del cultiu i saber d'on provenen els aliments. Aquest és un altre dels elements bàsics dins la concepció ecològica.

c) Comunitat: Som éssers socials i per tant, l'ajuda mútua és bàsica en una situació d'escassetat de recursos. Aquesta visió comporta per a la comunitat educativa una major cohesió social i una millora de les relacions socials. (per a més informació es pot consultar <https://diarieducacio.cat/el-repte-dincentivar-la-participacio-a-lescola-de-les-families-de-la-nova-immigracio>). En l'àmbit educatiu les famílies, els docents i el monitoratge del centre educatiu es converteixen en peces clau. La coordinació i el treball conjunt d'escola i família ajuden i potencien les tasques que es realitzen ja que les famílies la valoren i la comunitat educativa s'implica en l'educació. El fet que l'alumnat participi en activitats que incentivi la participació de les famílies és fonamental en contextos on la presència d'aquestes és minsa, com en el cas del Festival de sopes del món, al barri del Bon Pastor (festivalsopes.blogspot.com).

VISIÓ ECOSOCIAL

La qüestió és crear una extraescolar a preu reduït, preferiblement gratuït, que tingui caràcter intercultural, feminista i ecocomunitari. Es busca fomentar l'equitat i fer acompanyament de famílies amb situacions de vulnerabilitat. Plantejat dins d'un paradigma de crisi climàtica. La proposta inicial consistiria en realitzar extraescolars Til·ler amb alumnat de secundària. Es proposa fer una extraescolar de taller de cuina on alumnat de diverses ètnies corresponsablement ensenyen plats a alumnat també divers ètnicament. Es poden detectar necessitats de les famílies i generar formacions complementàries, així, relacionat amb la cuina es poden introduir aspectes relacionats amb els aliments, la nutrició, el malbaratament alimentari i salut. Cal sempre que sigui un contingut i funcionament flexible i personalitzable segons l'alumnat que hi participi.

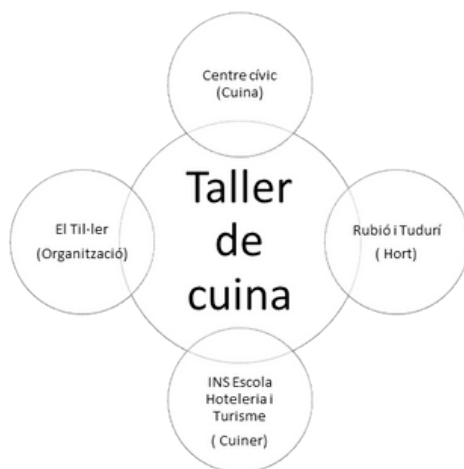
Seria una extraescolar amb 8-10 nens i nens amb un monitor. Inicialment es començaria per un semestre un cop la setmana, unes 10-12 sessions cuinant receptes de cada una de les nacionalitats més alguns plats de cuina catalana. A cada sessió l'alumnat cuinaria un plat i se'n podria endur un parell de racions cap a casa. Al final de semestre es faria una jornada on l'alumnat cuinaria alguna de les receptes que hagin tingut més èxit i farien una jornada de portes obertes on podrien venir a les famílies a tastar els plats cuinats. Caldria que el monitor fos especialista amb aspectes de restauració (proposem que sigui una dona alumna de l'escola d'Hosteleria o l'Escola de Cuina Sinaí). D'aquesta manera es mantindria un llinar de qualitat però alhora clarament centrat amb les demandes i el què puguin aportar famílies i alumnat respecte les receptes de cada un dels orígens de l'alumnat participant. El fet de tenir contacte amb persones professionals en aquest àmbit (preferiblement dones) obriria la perspectiva de continuar estudiant després de la postsecundària i no abandonar els estudis. Si tingués èxit podria ser una activitat anual i derivar-la cap als aspectes que s'hagin considerat d'interès (horticultura, salut, fusteria per al manteniment de l'hort...).

Es considera també dins d'un procés que pretén millorar la connexió de les extraescolars, centres educatius, equipaments culturals i famílies. Per una banda, és per això que l'ús de la cuina del centre cívic del mateix barri és converteix en un valor afegit per ambdues parts. L'escola pot desenvolupar l'extraescolar i connectar amb altres serveis del barri i el Centre Cívic pot mostrar-se com a una entitat de confiança per a famílies i joves que els costa fer ús d'aquests equipaments.

L'alimentació és una manera també de connectar la cuina amb l'hort. Així, alguns dels aliments per cuinar es traïen de l'hort de l'escola el Til·ler, una altra part es podria anar a buscar al centre Rubió i Tudurí (especialitzat en jardineria). Per tant, per altra banda també hi ha la relació amb el centre Rubió i Tudurí amb qui el benefici també és recíproc. L'escola té més coneixements i recursos per cuidar del seu hort i mostra sortides possibles cap a la postsecundària als seus alumnes. PIOELLEC considera que els horts urbans són una activitat que engloba el desenvolupament de diversos aspectes i situa l'extraescolar dins el marc de la cultura de la sostenibilitat.

La participació de les famílies en els centres educatius és sovint complicada, per altres experiències sabem que el fet que es participi conjuntament amb l'alumnat és un vincle d'unió fonamental per a millorar la participació de famílies i alumnes. Encara més rellevant a barris on l'assistència a les reunions escolars per part de les famílies es baixa, on fins i tot l'assistència a les aules per part de l'alumnat també és més baixa que en altres territoris. PIOELLEC fa participar a les famílies en dos sentits. En primer lloc, a través dels seus fills i filles ensenyant-los o ajudant-los a elaborar receptes a casa per després fer a l'extraescolar, i en segon lloc, hi participen el dia de final de semestre que es fa un tast d'algunes de les receptes. D'aquesta manera la vinculació de les famílies amb el Centre Cívic i el Til·ler pot ser una palanca per a la seva participació en altres ocasions.

La participació de tots aquests agents (El Til·ler, centre cívic, experts en l'hort de Rubió i Tudurí, monitores de l'escola d'Hosteleria i alumnat) pretén arribar que PIOELLEC comporti una intervenció educativa integral.

És necessari garantir la qualitat de les activitats. Establir uns criteris comuns de qualitat ha aportat garanties legals i una millor percepció per part dels diferents agents implicats. Així doncs el paper de l'Institut Escola El Til·ler és fonamental en la funció de coordinació de la comissió d'extraescolars per a planificar l'extraescolar tenint en compte la seva realitat i organitzant-la per garantir el seu èxit. També seria necessari fer-ne una avaluació després del primer trimestre. S'indica a continuació una proposta elaborada per Laura Mencía on es proposen uns indicadors d'avaluació d'entitats i activitats. Un sistema d'indicadors per a l'avaluació que facilita un bon seguiment del procés i fa àgil la introducció de les millores contínues necessàries. El document porta per títol "Com millorar la qualitat de les activitats educatives del fora escola?" <https://estiuenriquit.educacio360.cat/estiuenriquit/wp-content/uploads/2021/04/Com-millorar-la-qualitat-de-les-activitats-educatives-del-fora-escola..pdf>

Com a impactes, s'espera major reconeixement del valor educatiu de les activitats extraescolars, la qual cosa contribueix a un canvi en l'imaginari social, des d'un major reconeixement social de les activitats educatives no lectives. Es poden produir millores de les competències comunicatives i l'autoestima, un enfortiment de les relacions interfamiliars i entre famílies. Podria comportar una major vinculació de l'alumnat amb el centre i per tant garantir major continuïtat educativa i per tant, reduir de retruc l'abandonament educatiu prematur.

BIBLIOGRAFIA

- Ajuntament de Barcelona (2022). Mesura de govern. Cap a una política de tardes en barris educadors. Oportunitats educatives i culturals extraescolars amb equitat per infants i adolescents de Barcelona. Mesura de govern. Gener 2022 (https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/123944/1/220125_MesuraGovern_Digital.pdf)
- Causa, O. i Chapuis, C. (2009). Equity in Student Achievement Across OECD Countries: An Investigation of the Role of Policies, OECD Economics Department Working Papers 708, OECD Publishing.
- Eizaguirre, S. i Rodrigo, R. (2022). Perquè tot és de tothom. Gestió comunitària de la cultura i economia solidària. Barcelona: Icària.
- Elias i Sánchez-Gelabert, (2022). Anàlisi socioeducativa de Sarrià Sant Gervasi. Document de treball. <https://casaorlandai.cat/activitat/sarria-barri-educador-cicle-de-debats-educatiu/>
- Elias, M. Recasens, F. Sánchez-Gelabert, A. i Crespo, A. (2018). Avaluació de l'impacte del programa Agenda 21 Escolar (Escoles + Sostenibles) : [Informe final]. Ajuntament de Barcelona. Consultable a <http://hdl.handle.net/11703/115327>
- González-Motos, S. (2016) ¿Qué impacto tienen las actividades extraescolares sobre los aprendizajes de los niños y los jóvenes. Ivàlua
- Gramberg, P. (1998). "School Segregation: The Case of Amsterdam." Urban Studies, 35 (3): 547–564. <https://doi.org/10.1080/0042098984907>
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2017). Oportunitats educatives a Barcelona 2016: l'educació de la infància i l'adolescència a la ciutat. Ajuntament de Barcelona, Comissionat d'Educació i Universitats. Consultable a https://institutinfancia.cat/wp-content/uploads/2017/05/20170502_Oportunitatseducatives_documentbase2_analidades-1.pdf
- López, N. i Tedesco, J. C. (2002). Las condiciones de educabilidad de los niños y adolescentes en América Latina. Buenos Aires, Instituto Internacional de la Educación/UNESCO, pp. 8-14. Retrieved 1/9/2022 from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371338>
- Merino, R., Martínez García, J.S. and Valls, O. (2020). Efectos secundarios y motivaciones de las personas jóvenes para escoger Formación Profesional. Papers. Revista de sociologia, 105(2): 259-277. <http://dx.doi.org/10.1016/j.papers.2020.100007>
- Merino, R., Sánchez-Gelabert, A. i Palou, A. (2022). School attainment, family background and non-curricular activities: Reproduction of or compensation for social inequality?. Int Rev Educ 68, 579–599 (2022).
- Nordlander, E. (2016). Are Young People's Activities an Important Link between Class Origin and Educational Attainment? European Sociological Review, 32 (2), 238-250.
- OECD. (2010). Education at a glance: OECD indicators. <https://doi.org/10.1787/eag-2010-en>
- Ohinata, A. and van Ours, J. (2013). Spillover effects of studying with immigrant students: a quantile regression approach, No 13/23, Discussion Papers in Economics, Division of Economics, School of Business, University of Leicester, <https://EconPapers.repec.org/RePEc:lec:leecon:13/23>
- Palou, A. (2022). Los beneficios académicos del deporte organizado en el tránsito a la enseñanza postobligatoria. OBETS. Revista de Ciencias Sociales, 17(1): 121-134. <https://doi.org/10.14198/OBETS2022.17.1.07>

- Palou, A., Valls, O. i Merino, R. (2020). El efecto de las actividades de tiempo libre y del engagement escolar sobre el rendimiento académico de las personas jóvenes. *Revista de Investigación en Educación*, 18(1), 5-23 DOI: <https://doi.org/10.35869/reined.v18i1.2627>
- Sarai Samper i Raquel Moreno (2021). “Dades i indicadors d'Educació 360” A Anna Forés Artur Parcerisa (Directors) *Educació 360: més enllà del temps lectiu*. POLÍTIQUES 89. Fundació Jaume Bofill.
- Shavit, Y. i Müller, W. (2000). Vocational secondary education. *European Societies* 2 (1): 29-50. DOI: 10.1080/146166900360710
- Termes, A. (2022). Las transiciones a la educación posobligatoria en Barcelona: vías diferentes, itinerarios desiguales. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. , 178: 143-164. (doi: 10.5477/cis/reis.178.143) <https://doi.org/10.5477/cis/reis.178.143>

